

Gyanó Szilvia

A balatongyöröki plébánia története – a plébániai irattár tükrében –

Bevezetés

A „Balaton az ezredfordulón – Jankó János nyomában” munkacímét viselő OTKA kutatási program¹ keretein belül kollégáimmal különös figyelmet fordítottunk a Balaton parti települések legújabb törekvéseire, terveire. Sok olyan próbálkozással találkoztunk, mely a múlt bizonyos értékeire, hagyományaira koncentrált, abból kiindulva igyekszik régi-új értéket teremteni. Ezek a kezdeményezések (különbféle fesztiválok, helytörténeti kiállítóhelyek, stb.) megvalósulhatnak kifejezetten a helyi közösség vagy a turisták számára, de többnyire mindkét célcsoport igényeinek próbálnak megfelelni. A múltban gyökerező helyi értékek így nemcsak a lokális identitás kialakításában játszanak szerepet, hanem a turizusból közvetlenül vagy közvetve érkező bevétel segítségével a helyi közösség anyagi jólétét is szolgálják. Bár munkánk során elsősorban a jelenre koncentráltunk, nem hagyhattuk figyelmen kívül a múlt azon mozzanatait, melyre egy-egy település a mában hivatkozik.

Természetesen Balatongyörök is több olyan attrakcióval rendelkezik, mely a nyári balatoni idegenforgalmat, vagy éppen a szezon meghosszabbítását szolgálja. 1989 óta a pünkösdi szezonnyitó ünnepséggel indulnak a nyári programok és a Szent Mihály napi búcsúval záródnak. A képzőművészeti kiállítások, koncertek évről-évre változnak, az állami ünnepekhez és helyi jeles napokhoz fűződő rendezvények azonban szilárd pontok a rendezvénynaptárban. A borfesztivál, a szüret, a szőlővirágzás ünnepe sok szomszédos településhez hasonlóan a környék szőlészeti-borászati hagyományaira építve kínál szórakozási lehetőséget. A Szentháromság és a Szent Mihály napi búcsú a vallási hagyományt őrzik. A Tüzoltónap mára „hagyományos” györöki rendezvényt vált, 2007-ben pedig kifejezetten hagyományteremtő szándékkal rendezték

meg a Világ Magyarjainak Találkozóját. A rendezvények színterei elsősorban a művelődési ház, a móló melletti sétány, és az önmagában is helyi jellegzetességet jelentő Szépkilátó. A programok célközönységét egyaránt jelentik a turisták, a nyaralótulajdonosok és a helyi lakosság. A helyi közösség igényeit egész évben elsősorban a Bertha Bulcsu Művelődési Ház és Könyvtár biztosítja (szakkörök, ünnepségek, előadások, stb.). Balatongyörök lassú, de biztos népességnövekedése, valamint az aktív civil élet² következtében azonban a művelődési ház már nem képes az igényeknek megfelelő tömeget és rendezvényt befogadni.

A helyi önkormányzat figyelme így a község múltjának egy letűnt emléke felé fordult, a romos plébániaépület felé, mely szerencsés központi fekvése ellenére az utóbbi húsz évben kihasználatlanul állt. A túlnyomórészt katolikus vallású öslakosság³ számára a plébánialak egyébként is megmentendő györöki értéket jelentett, melyet meg kell őrizni és kizárólag a közösség hasznára szabad fordítani. Ezt az álláspontot erősítette az első plébános, Jüngling Zoltán emléke – a györökiek csak „a Jungling” néven emlegetik –, aki végrendeletében mindenét a falura hagyta. Viták voltak és vannak az épület további sorsáról, a tulajdonjog és a finanszírozás is bizonytalan, mégis, az önkormányzat, a lakosság, és az egyház is a paplak megmentése mellett foglalt állást. Az épület felújítása és az azt körülvevő park rendbetétele 2006-ban kezdődött. A sokféle ötlet és elképzelés közös vonása, hogy a régi plébánia épületét a helyi közösség igényeinek kielégítésére kell felhasználni, úgy, hogy egyben a községbe érkező látogatók számára is látványosságot, érdekességet jelentsen.⁴ Új nagy közösségi tér, egyháztörténeti-helytörténeti állandó kiállítás, Tourinform iroda szerepelnek a tervek között. Plébánia hivatalként már nem fog működni az épület, erre a célra már egy új építésű ház szolgál néhány utcával távolabb.

„A hagyomány fogalma elkendőzi a múlt keletkezését kiváltó törést, helyette a folytonosság, a továbbhaladás és a folytatás szempontjait állítja előtérbe.”⁵ Mintha Assmann kulturális emlékezettel kapcsolatos tézisét akarták volna bizonyítani, mikor a felújítás irányítói úgy döntöttek, hogy a szerkezetileg túlságosan megrongálódott régi paplakot lebontják, és a régi tervek alapján a lebontott falak helyére új anyagokból visszaépítik. 2007 őszén már áll a régi helyén a régi-új épület a Kossuth utcában. A bejárat a kertből átkerült az utcafrontra, a tetőtér beépíthetővé vált, a válaszfalak is átrendeződtek, mégis, az épület még mindig a régi plébánialaknak számít. A rekonstruált épület a továbbiakban ugyanúgy szolgálhat a kollektív emlékezet térbeli kereteként, mintha a felújított régi paplakot venné birtokba a közösség.⁶

Az újjászülető plébániaépület szerepének tisztázására a kulturális emlékezet és a helyi identitás alakulásában még nem vállalkozhatom. Feltárhatom viszont a plébánia létesítésének körülményeit és az azzal járó nehézségeket. A plébánia 80 éves története jól nyomon követhető a megőrzött iratok segítségével. Dolgozatomban a kis falusi plébánia, mint jogi-lelkipásztori intézmény létesítését, a plébánia épületének (építésének) történetét, majd a gazdasági világválság és a talán elhamarkodott tervezés következtében kialakult gazdasági problémákat szeretném bemutatni, melyeknek sok-sok áttétellel a mai napig következményei vannak az épület gazdáinak számára. Ezen kívül közlöm a plébánia irataiból kirajzolódó képet a falu két világháború közötti gazdasági állapotairól. A dokumentumok a balatonyöröki plébánia történetén túl egy korszak egyházi törekvéseit és gazdasági folyamatait is tükrözik, valamint azok hatását a mindennapi életre.

A forrásokról

Bár a plébánialak évek óta lakatlanul állt, az irattár nagy része itt volt elhelyezve. A plébánia építésével foglalkozó papírokat is itt őrizték. Viszonylag jól rendszerezve maradtak ránk, mert újra és újra elő kellett venni őket az építkezés finanszírozásával kapcsolatos problémák miatt. Az újjáépítési munkálatok előkészítésekor lehetőségem volt a plébánia irattárát alaposan átnézni, azokat az iratokat, leveleket, számlákat és egyéb papírokat, melyek a plébánialak építésének viszontagságairól tudósítanak.

Elődleges forrásom a györöki plébános és a veszprémi megyéspüspökök közti levelezés az 1920-as évektől az 1940-es évekig. A püspöki hivatalból érkező levelek nagy része iktatott, gépelt irat. A plébániából a püspöki vagy más hivatal felé írt levelek kézzel íródtak, az elküldött levelek másolatai, esetenként vázlatai. Pontos dátum nincs rajtuk – erre a

püspöki levelekből lehet nagy pontossággal vissza-következtetni. Fontos források továbbá a plébános és a bank, valamint a plébános és az építési vállalkozók között váltott levelek. Az épületek tervrajzait, pontos költségvetéseket és kimutatásokat is találunk az iratok között. Előfordulnak továbbá számlák, különféle banki és postai értesítések.

A balatonyöröki plébánia létesítésének társadalom- és egyháztörténeti keretei

Balatonyörökön a hitélet természetesen nem a plébánia alapításával kezdődött, a település korábban, 1926-ig a keszthelyi plébániához tartozott. Nem véletlen azonban, hogy éppen az 1920-as években teremtődött meg a lehetősége önálló plébánia létrehozásának. A trianoni döntés utáni években vagyunk, mikor az adriai és Kárpátokbeli fürdő- és kirándulóhelyek elvesztése után a figyelem a Balaton, mint nemzeti kultusz hely felé fordul.⁷ A tömegturizmus megjelenése az egyház számára is kihívást jelentett. Dr. Rott Nándor veszprémi megyéspüspök (1869-1939) a Balaton-part pasztorációját jelentős feladatnak tekintette, mely egyúttal a katolikus egyház presztízs-növekedésével is járhat.⁸ A „Balaton püspökének” is nevezett Rott Nándor a györökiel együtt 13 plébániát alapított.⁹ Ő bízta meg a balatonyöröki plébánia megszervezésével 1924-ben Jüngling Zoltánt, az akkori zalaszegvári plébánost. A püspök biztosította az anyagi források nagy részét is egyházi és állami alapokból, valamint saját vagyonából. Jüngling 1924/25-ben még Zalaszegvárról intézte az építkezés ügyeit, hivatalosan 1926. január 1-től a balatonyöröki plébánia adminisztrátora. 1925 októberében azonban még a keszthelyi apátplébános fizette a melléképületek építési költségeit a balatonyöröki gabona árából.¹⁰ A megbízás valójában Jüngling szegvári működésének elismerése volt, ahol szintén neki köszönhető a plébánialak felépítése.¹¹

A plébániai földek kialakítása, a melléképületek felépítése

A plébánia létesítéséhez Herceg Festetics Tasziló is hozzájárult. Ő adta el a falunak a györökiek közbenjárására „nagyon olcsón” (16 millió koronáért) azt a Bece-hegyi földterületet, amit eredetileg legkisebb lányának szánt ajándékba. Ez lett később a papi illetményföld. Festetics Tasziló adta továbbá azt a nagyméretű Kossuth utcai telket is, amelyen később a paplak és melléképületei felépülhettek. Az 1923. július 21-én kelt adásvételi szerződést július 27-én írja alá Rott püspök a „balatonyöröki római Katolikus Plébánia mint vevő képviselőjében”. (1. kép)

A plébánia építése a melléképületekkel kezdődött. Az istálló és a melléképületek költségeihez Rott püspök is hozzájárult 30 millió koronával. Árajánlatok 1924. szeptemberétől érkeztek, a hat vállalkozó közül végül a legelsőt, Reiszter Ádám keszthelyi okleveles kőművesmester és építési vállalkozó 125 millió koronás ajánlatát fogadták el, egyházi jóváhagyással.¹² Árbán ez az ajánlat közepes volt a többihez képest, de itt tudtak egy kicsit alkudni is. A megegyezés szerint előlegként az összeg 60%-át kellett kifizetni. Az építkezéshez felhasználták a telken lévő, lebontott épületekből származó építési anyagot, valamint újakat is vásároltak. Az 1925. szeptember 4-i *balatonyöröki római katolikus hitközség közgyűlésének jegyzőkönyvében* az áll, hogy a györöki lakosok az építkezéshez fuvarokat ajánlottak fel. Ígértek továbbá kétkezi munkát, kútászt és a szükséges mérsz helyszínre szállítását. A vállalt feladatok elvégzése azonban nem volt problémamentes. A vállalkozó többször panaszkodik, hogy nem ástak kutat, és nem szállítják helyszínre az anyagokat. Októberben már azzal fenyegetőzik, hogy abbahagyja az építkezést. A lakosság közönyére egy szeptemberi feljegyzés utal, mely szerint a györökiek sértve érezték magukat, hogy Jüngling nem helyben és nem személyesen intézi a plébánia ügyeit.¹³ Végül aztán 1925. november 14-én elkészült a munka: cselédlakás, mosókonyhával és tyúkházzal egy fedél alatt; sertésólak és istálló. A régi pajta tetőcseréje és cseréppel fedése a terveken felül történt meg, eredetileg csak javítani akarták, de közben beszakadt a tető. A plébános jegyzetei szerint összesen 119.129.134 koronába került a paplakhoz tartozó melléképületek felépítése.

A paplak felépítése – az anyagi források előteremtése

A melléképületekhez képest nagyobb feladat volt a plébániaépület építése. A beruházás nagy részét Rott Nándor megyéspüspök biztosította állami és egyházi pénzekből: a vallásalapból, a balatoni templomokra szánt keretből, valamint saját vagyonából.¹⁴

A Magyar Királyi Vallás- és Közoktatási Minisztérium a vallásalapból 20 millió koronát szánt az építkezésre, pontosan az igényelt összeg felét. (1926. december 27-től vezetik be a pengőt, 1 pengő = 12.500 korona.) Rott püspök 1926-ban többször is küld nagyobb összeget. A építkezés sürgős, hiszen a község első plébánosa még albréletben kényszerül lakni az egyik közeli villában (Bucsya-villa). 1926. szeptember 17-én kelt 3485/1926. sz. levelében Rott püspök tesz egy ígéretet, mely a későbbiekben többször szóba fog kerülni hivatkozási alapként: „*Mégis hajlandó vagyok*

a közeljövőben Önnek egy nagyobb összeget adni, mely az adósságok kifizetését majd lehetővé teszi Önnek s azonfelül a lakbért is megtérítem vele úgy, hogy sem adóssága nem lesz, sem lakbért nem kell fizetnie, sőt az eddigi kamatot is magának levonhatja. A jövő év elejétől – ha a jó Isten megsegít – tán lehetséges, havi 10 milliót fordítanom az építkezésre, hogy az így lassan befejezést nyerjen.” Megjegyzi azt is ebben a levében, hogy a hívek nem adnak semmit. A györöki lakosok pénzzel valóban nem, de „kézi és igavonó erővel” hozzá tudtak járulni az építkezéshez.

1926. december 4-i levelében a püspök javasolja, hogy az építkezést olcsó kölcsön felvételével kell megkezdeni.¹⁵ A következő évben a Lakásépítő Állandó Bizottság 10.000 pengő állami építkezési kölcsön folyósítását engedélyezte. Ennek kieszközlésében is nagy szerepe volt a püspöknek. Az építkezés befejezési határideje: 1927. augusztus 1. volt. A kölcsön a Pénzügyi Központtól jött, fedezetül az ingatlan szolgált.¹⁶ 1927 októberétől kezdik meg a hitel folyósítását – mindig az építés előrehaladott állapotának megfelelő mértékben, így a plébánia kasszája mindig mínuszban van. A kölcsön felvételét a püspöki hivatal jóváhagyta, azzal a kitételrel, hogy „*a kölcsönre nézve semminemű anyagi felelősséget nem vállalom.*”¹⁷ 1928 májusában még 7.500 pengő póthitelt kényszerül felvenni, így végül összesen 17.500 pengő kölcsönt vett fel az egyházközség, 16 évre. A tervek szerint az egyházi javadalmak fedezték volna az évi 2.300 pengő törlesztőrészt a párbérből, a 28 katasztrális hold plébániai birtokon termelt rozsból, búzából és főként a szőlőből. A kölcsön visszafizetéséért Jüngling Zoltán személyes felelősséget vállalt.

A plébánia építését négy vállalkozó közül – úgy, mint a melléképületeknél, – az első, Németh István kapta meg.¹⁸ Ő két tervet is készített: egyet verandával, egyet veranda nélkül. Végül veranda is épült a paplakhoz. (2. kép) A befejező munkálatokhoz szükséges téglát, meszet, homokot, kavicsot és fuvarát az építetőknek kellett adnia.¹⁹ A püspök személyesen megtekintette az építkezést, majd 1.900 pengőt küldött az uradalmi központi pénztárból, jóváhagyta az építkezés költségvetését és az építési szerződést.²⁰ (Egy decemberi levélből még az is kiderül, hogy takaréktűzhely, cserépkályha és fajansz piszoár is került a paplakba.) 1929. február 18-án a püspök levele arról értesíti Jüngling Zoltánt, hogy a vallási és közoktatási minisztérium 50.000 pengőt adott az egyházmegyének a Balaton-melléki templomokra, melyből Balatonyörök 5.000-ot kap. A pénz folyósításának az volt a kitétele, hogy abban az esetben, ha az állam nem fizet a banknak, a plébániának kell kiegyenlíteni a tartozást.²¹

„Ezen lehetetlen állapotokat senki sem sejtette előre.” Túlméretezett építkezés a gazdasági válság idején

Az egyházközség az építkezés alatt többször is el volt maradva a számlák kifizetésével. 1928. március 20-án Németh István tisztelettel kéri az építkezés utolsó részletének kiegyenlítését „*a jelenlegi súlyos pénzügyi viszonyok kényszerítő hatása alatt*”, hiszen neki is ki kell fizetni a tartozásait. 1929 áprilisában többször is kéri a járandóságát a már elkészült munkáért, mert „*megrohanták a hitelezői*”. Jüngling folyamatosan segítséget kér a püspöktől, aki szintén panaszodik, hogy neki is sok a kiadása. Rott püspök 1929 szeptemberében így ír: „*én annyit adtam, maga is sokat adott, hát a hívek is erőltessék meg magukat egy kissé*”.²² A szándékai megvannak ugyan, de őt is érinti az általános gazdasági helyzet: „*Mihelyt némileg is el tudok adni valamit – mert most legértékesebbnek tartott terményeimet sem tudom értékesíteni – a kettőezer pengőt meg fogja kapni*”.²³ 1930. januárjában még mindig jár 964 p 80 f Németh Istvánnak a lakóház építéséért, ezen kívül közben a kerítést is megépítette. Így összesen 2.358 p 60 f-rel tartozik neki a plébánia. A vállalkozó épített egyébként a győriki fürdőegyesületnek kabinokat és partvédő falat, amiből még vissza van 212 p 72 f, az egyházközségnek pedig ő készítette a templom előtti kerítést és kaput, amiből még 742 p jár neki. Az összegeket mind a plébánoson követeli.²⁴ Áprilisban ígér a püspök 4.000 pengős segítséget, amit aztán nem tud folyósítani. Novemberben azt írja Jünglingnek, hogy ő maga is kölcsönből él, nem tud áldozni a plébániára.²⁵ 1931 elején Németh István még mindig nem kapta meg a 2.358 p 60 f-t, ami kiegyesült azzal, hogy elkészült a templom előtti kerítés (480 p), elvégezte a templom (278 p 70 f), valamint az iskola és tanítólakás javítását (197 p).²⁶ (Kissé érthetetlen, hogy miért vállalt újabb munkákat a faluban, mikor még az addigi járandóságát sem kapta meg.)

1931 októberében Jüngling és az egyházközség teljesen fizetéseképtelen, már a kölcsönt sem tudják törleszteni. Segélyt kér, de a püspök nem tud adni: a váratlanul rossz termésre hivatkozik, és először illeti Jünglinget a váddal, hogy túl lett méretezve a plébánia.²⁷ 1931 végén a Pénzügyi Központ már 1.094 p 50 f-t követel Jünglingtől. „*Utolsó segélyül*” a püspök folyósít még 1.100 pengőt, mint írja, „*az általános gazdasági helyzet engem sem kímél [...] a jövőben már egyáltalán nem segíthetek*”.²⁸ Kijelenti, hogy nem hajlandó hozzájárulni az építési kölcsön fizetéséhez. Azt javasolja, hogy az egyházközség vegye be a költségvetésébe a kölcsön törlesztését. Erre a javaslatra az egyházközség határozata egyértelműen

„nem”.²⁹ Azzal az indoklással, hogy az egyházközségi tagok nem vállaltak pénzbeli kötelezettséget a plébánia alakításánál, csak kézi és igavonó közterőt ajánlottak fel. Nem hajlandók fizetni az egyházközség költségvetéséből, hiszen meg sem lettek kérdezve. Nem az egyházközség építtette a plébánialakot, a terveket sem ők készítették, az épület felépítését sem az egyházközség adta ki, a kölcsön felvételét sem az egyházközség eszközölte ki. A lakosság is tele van adóssággal, gabona nem terem – sőt, venni kell – bort eladni nem tudja. Nem tekintik sajátjuknak a terhet, a veszprémi megyéspüspöktől várják a tartozás kiegyenlítését. (Arról egyébként nincs adat, hogy mennyire volt szívügye a győrieknek egy saját plébánia létesítése – vagy hogy az volt-e egyáltalán...)

Úgy tűnik, maga Jüngling sem várt anyagi támogatást a lakosságtól. Pontosan ismerte a falu helyzetét. 1932 márciusában újra kér 600 pengőt Rott püspöktől, hiszen a győriektől nem kérhet: „*az egész község az adózás miatt árverés alatt áll*”. Állatot eladni nem lehet, nincs gabona, bor nem terem. Válaszában a püspök pontos elszámolást kér a plébánostól.³⁰ Jüngling újabb leveléből aztán az is kiderül, hogy már saját örökségét is a kamatok rendezésére fizette. A válságra utalva írja, hogy „*ezen lehetetlen állapotokat senki sem sejtette előre*.” A levélből kiderül az is, hogy összesen 34.011 pengő 95 fillérbe került a paplak felépítése. A felvett hitelből eddig 3.780 pengőt törlesztettek, de 13.724 pengő tartozás áll még fenn. A püspök egy későbbi levelében ismét túlméretezettnek tartja a plébánialakot, és egy kis eltérést is talál a plébános és a saját számításai között - ő ugyanis nem engedélyezte a cselédkonyhát és a takaréktűzhelyt, valamint a kerítést sem.³¹ (Jüngling szerint azonban szóban volt megállapodás.) Bár a levél hangneme inkább szigorú, azért az is kiderül belőle, hogy a megyéspüspök teljesen megérti a helyzetet: közbenjár a Pénzügyi Központnál, hogy egy évig ne kelljen a tőkét, csak a kamatot fizetni. Jüngling azonban olyan rossz helyzetben van, hogy „*mivel jelenlegi helyzetben a kamat fizetésére is képtelen vagyok, alázattal esedezem, hogy ezen negyedévi kamatot 293 pengőt kiutalni kegyeskedjék*.” Az 1926 szeptemberi ígéretre hivatkozva kéri a püspök segítségét.³² Jüngling halasztási kérelme után a bank augusztusban felfüggeszti a törlesztőrészeket követelését, a püspök is küldi a pénzt. Itt jegyezném meg Rott püspök kettős, de alapjában támogató hozzáállását a plébánia költségeihez. Egyrészt újra és újra nehezményezi, hogy a lakosság nem száll be a terhek viselésébe. Jünglinget mindig felszólítja, hogy ő is erőltesse meg magát. A levelek tartalma szerint nem hajlandó többet egy fillért sem áldozni a balatonygyőri plébániára. Másrészt a legtöbb segítségkérés után a dorgáló levéllel együtt

küldi a szükséges összeget is – bár mindig megígéri, hogy ezt utoljára teszi, és hogy többet már tényleg nem fog segíteni. Többször visszautasítja, hogy neki személy szerint bármilyen kötelessége is lenne a plébánia terheivel kapcsolatban, mégis, a végén küldi a kért pénzt – az esetek többségében felfelé kerekítve.

Az ígért 10 millió korona egyébként 1932-ben 800 pengő lenne havonta, ez pedig minden gondot megoldana – emlékezteti a plébános Rott püspököt. Segélyként kér havi 100 pengőt, akkor ő is hozzátenne havonta 50-et, így 1943-ig ki lenne fizetve a tartozás. 1932 végén a megyéspüspök kijelenti, hogy nincs semmilyen kötelezettsége a plébánia felé. Az ő jóvoltából kapott már Balatonyörök 5.000 pengőt a Balaton parti templomok építésére szánt keretből, valamint 5.000 pengőt adott már a saját vagyonából is. Azért „utoljára” utal még 827 p 75 f-t. „Ennyi pénzzel három plébániát is fel lehetett volna építeni. A hibás én vagyok, mert költségvetést nem kértem és Önt szabadon engedtem garázdálkodni” – írja a püspök 1933 elején. Majd 1933. áprilisában is küld 271 p 75 f-t.³³

1933 szeptemberében a bank újabb fizetési felszólítást küld Jünglingnek.³⁴ 1933 végén annyi pozitív változás történt, hogy a 7,5 %-os kamatot 6,5 %-ra csökkentették, és lehetővé tették a törlesztés átütemezését. (Ez minisztériumi rendeletre történt, nem a bank szíve esett meg az egyházközségen.) Mivel azonban több mint egy éve a tőkét nem, csak a kamatot tudták fizetni, az 1934 eleji kimutatás szerint még mindig tartozik az egyházközség 13.172 pengővel a teljes hitelösszezből. Hiába fizettek ki már több mint 11.000 pengőt a banknak, az csak a kamatot fedezte, a tőkerészt nem. A bank szeptemberben újra kér 1.488 p 75 f-t. A törlesztést kitolták ugyan 30 évre, de a kamat nagyobb lett. Így negyedévenként 366 pengő fizetendő. Rott püspök megígéri ugyan, hogy segít, de az egész összeget ő sem tudja pótolni: „Azok a nehézségek, melyek Önt nyomják, engem fokozottan sújtanak.” Nincs már szemináriumi alap, székesegyházi alap, egyházmegyei alap – ezeket mind a püspöknek kell pótolnia.³⁵

A püspök 1935 januárjában sem tud segíteni, mert neki is hiányoznak a forrásai. De megígéri, ha teheti, segít. Rosszalja, hogy a 17.500 pengőből a végén 40.000 lesz. Felszólítja Jünglinget, hogy ő is szerezzen pénzt esetleg gyűjtéssel, vagy „valami nyári ünnepség rendezésével, amikor a nyaralók ott vannak Győrökön, akár valami más manipulációval.”³⁶ Itt először merül fel a lehetőség, hogy a nyaralóvendégek anyagi forrásait is fel lehetne használni. Rott püspök nyári műsoros ünnepély, vagy koncert szervezését javasolja, a fonyódi példához hasonlóan. Februárban már türelmetlenebb levelet ír a plébánosnak: „Kétségtelen, hogy ez a plébánia lakás egyházmegyémnek legdrá-

gább építkezése.” Küld ugyan 1200 pengőt, de kijelenti, hogy „a továbbiakban az egyházközség gondoskodjon a vállalt kötelezettség rendezéséről.”³⁷ Márciusban a bank 1.811 p 75 f lejárt törlesztő részletet követel az egyházközségtől.

1935 novemberében Rott püspök kézzel írt levelet küld a plébánosnak „Kedves Fiam” megszólítással. Ebben a nem hivatalos, nem iktatott, baráti levélben írja, hogy ő is sokallja a törlesztő részleteket, és „ez valóban a kapitalizmus ijesztő túltengése”. Pénzt is küld, amit haladéktalanul el kell küldeni a Pénzügyi Központnak. Ezt követően, úgy tűnik 1939-ig nem volt nagyobb probléma a hitel törlesztésével – legalábbis nincs nyoma az irattárban.

Balatonyörök gazdasági helyzete a két világháború között

A pap banknak írt halasztási kéreleméből nagyon jól kirajzolódik Balatonyörök gazdasági helyzete a 20-as évek végén, 30-as évek elején: a falu főként szőlő- és bortermeléssel foglalkozik, de a bort 1932-ben még termelési áron alul sem lehetett eladni. A gabona még jó termés idején sem elég a házi és gazdasági szükségletre, ráadásul az elmúlt évben nagy volt a szárazság. Olyan rossz volt a termés, hogy az egész lakosságnak vennie kellett a gabonát. És jelenleg is nagy szárazság van. „Így nagy siralmas jövő elébe néz a lakosság.”³⁸ Jüngling leveleiből a püspöknek 1932 második feléből megtudhatjuk, hogy milyen módon tervezték törleszteni a kölcsönt. Eredetileg a befolyt javadalmakból fizették volna, de a mezőgazdasági termékek árcsökkenése katasztrofális helyzetet teremtett Balatonyörökön is. A tervezéskor, 1926-ban az egyházközség bevétele 2.340 pengő volt, ez az összeg 1932-re 748 pengőre csökkent, ugyanakkora termésmennyiségnél. A hiányt nem tudja máshonnan elvenni a plébános, hiszen bort eladni nem lehet, a népnek „még kenyérre sem futja”. A marhákat 3-4 vásárra is el kell hajtani, „míg potom áron egy vevő akad rá”. A plébános örökségéből 14-re emelte a marhaállomány számát, de az akkor 780 pengőért vett bonyhádi fajmarhákat 115-ért kellett odaadnia, nehogy az adó miatt végrehajtás legyen. A 880 pengőért vásárolt tehén pedig még 100-ért sem kelt el.

Jüngling kimutatásából látjuk, hogy 1933-ban az egyházközségnek van még 4.323 pengő adóhátraléka előző évekről, és az 1933-as sincs még befizetve. Az egyházközség adóssága a Pénzügyi Központ felé 13.567 pengő egyházi és 200 pengő iskolai tartozás. Magánosoknál 325 pengő, nyugdíjintézetnek 2485 pengő, tanítóknak illetmény 387 pengő, adó 1.374 pengő. Összesen 18.333 pengő és 1300 pengő kamat.³⁹

„Amikor idejöttem gazdag ember voltam és most lerongyolódva testvéreim segítenek egy-egy ruhadarabbal” – panaszkodik a plébános újabb segítségkérő levelében 1934 végén. „8000 pengőt fektettem a gazdaságba, hogy legyen mihez nyúlni minden évben [...] 1928-ban már sikerült úgy feljavítani a szőlőt, hogy 50 hl must termett, melyet sajnos már nem lehetet értékesíteni, leesett az ár 8-10 fillérré”. Az 1928 és 1934 közti időszak árváltozásairól is beszámol: a tej ára 24 fillérről 8-10 fillére esett, a borjúé 2-300 pengőről a negyedére, a tehéné 6-700 pengőről szintén a negyedére. Ehhez járul még csapásként a szárazság és a szőlő megbetegedése. Rozs, búza a rossz időjárás miatt nem is termett; a szőlő beteg lett, csak 7 hl termett. A hívektől pedig nem érkezik a járandóság. A plébánia összbevétele 1928-ban: 4600 pengő volt, 1934-ben már csak 2800.⁴⁰ Volt tehát elég gondja az egyházközségnek a rosszul időzített építkezés hitelének törlesztésén túl is.

Változások az egyházi vezetésben – változatlan állapot az egyházközségben

Rott Nándor veszprémi megyéspüspök 1939. március 3-án meghalt. Megromlott egészségi állapota miatt már 1938. májusától Tóth Tihamért (1889-1939) nevezte ki a pápa utódlási joggal bíró segédpüspöknek. Rott püspök halála után automatikusan Tóth Tihamér lett a megyéspüspök, de csak néhány hétig, mert május 9-én váratlanul ő is elhunyt.⁴¹ Ezután Dr. Czaplík Gyula (1887-1956), a későbbi egri érsek következett a püspöki székben.⁴² Ő már máshogy viszonyult a balatonyöröki egyházközséghez és magához Jüngling plébánoshoz. Úgy tűnik, a plébános és az új püspök között nem volt meg az a személyes jó kapcsolat, amely fennállt Jüngling és Rott püspök között. Czaplík Gyula jóval kritikusabban és szigorúbban szemlélte a györöki építkezés nehézségeit és Jüngling plébános működését (talán magának Rott püspöknek a tevékenységét is?). Első pénzügyekkel foglalkozó levele 1939. március 29-én íródott, válaszként Jüngling 1.200 pengős segítségkérésére. Mint megtudjuk, az új püspök átnézte a györöki plébániával kapcsolatos iratokat. Arra a következtetésre jutott, hogy mivel elődje nem ígérte a teljes összeg kifizetését, csak segítséget, Jünglingnek kell próbálnia pénzt szerezni. Ő is javasolja, hogy próbáljon a nyaralóktól pénzt szerezni. Ha látja az erőfeszítéseket, akkor ő maga is szívesen segít. Kiutal 1.268 p 75 f-t – hogy ne visszatartással kezdje meg hivatalát.⁴³ Ez után nem sokkal már magát az új püspököt keresi meg a Pénzintézeti Központ, hogy fizettesse ki a györöki egyházközséggel a 1.072 p 50 f hátralékot. Halasztás nincs.⁴⁴ Czaplík már nem fizet mindíg – mint írja, – neki

magának sincs pénze. Sőt, már soha nem lesz annyi pénze, mint elődeinek, mert „a javadalom tekintélyes részét elcsatolják két szomszéd püspökség támogatására. [...] Elvből én csak olyan egyházközséget segílyezek, amelyek fizetés készségük kézzel fogható tájékelét adják”.⁴⁵ Az év végén Jüngling még egyszer próbálkozik, hogy a „nyomorult” egyházközségnek pénzt kérjen. Arra hivatkozik, hogy 1935-ben, bérmáláskor a boldogult püspök megértette a helyzetet és magára vállalta a terheket. A képviselőtestülettel pedig nem lehet megértetni, hogy ezt csak a saját maga nevében tette, nem pedig a püspökség nevében. Rott püspök bérmálási feljegyzéseiből annyi valóban kitűnik, hogy megérti a falu nehéz helyzetét. „A község rendkívül szegény; három polgárát kivéve a többi mind el van adósodva. És ez mind dacára a nagy idegenforgalomnak... – írja naplójában. A bajok okának a szőlő megbetegedését mondták neki a helyiek. Az adósság átvállalásáról azonban nincs szó Rott püspök feljegyzéseiben.⁴⁶

1940. január 27-én Czaplík püspök már azzal fenyegeti a plébánost, hogy amennyiben nem tereli rendes mederbe az adósságsökkentést, áthelyezi máshova.⁴⁷ A fenyegetésre Jüngling újabb segélykérő levelet ír. Ebben megígéri, hogy – ahogy Tóth Tihamér püspök kérte, – teljes párbér járandóságát (kb. 500 pengő évente) átengedi az építési kölcsön fedezésére. Ezt az 1940-es évben a politikai közigazgatás segítségével fogja beszélni. Megjegyzi, hogy az építési kölcsön rendezetlensége a beállt gazdasági leromlottság következménye. Panaszkodik, hogy a község lakói szegények, a hívek a párbért nem fizették, a plébániaföldek ki vannak zsarolva, a szőlő 50 éves. Rott püspök a 10 millió koronás havi segélyt nem tudta folyósítani, a nyaralóktól nem sikerült pénzt gyűjteni a plébánialakra –, csak a templomra voltak hajlandók áldozni. A panaszáradat végül így zárul: „Mindent püspököm megbízásából tettem, öt évig laktam a cselédlakás szobájában és más asztalánál étkeztem. Felcseréltem a biztost a bizonytalanul hogy szolgálhassam az egyház ügyét [...] anyagiakban megtörtem és így most sírva könyörgök a jó Pásztor szívéhez hogy múlt évi pénzügyi Központ Követelést kiegyenlíteni szíveskednék.”

Ekkor már közvetítők is próbálkoznak a püspöknél a györöki plébánia ügyében. 1940 február 11-i datálással „Jóska” aláírással érkezik Jünglingnek egy levél, mely figyelmezteti, hogy a püspök lefokozza káplánná és áthelyezi máshova, ha nem változtat a helyzeten. Jóskától tudjuk meg, hogy mit nehezményez a püspöki hivatal: a lakás túl lett méretezve; Jüngling nem tett semmit, hogy pénzt teremtsen; nincs írásos bizonyítéka annak, hogy Rott püspök megígérte a törlesztés átvállalását. A Jóska nevű barát azt

tanácsolja a plébánosnak, hogy nézzen ki egy „síros plébániát” magának és hagyja ott a falut. Jüngling azonban nem akar menni. 1940. február 17-én újabb levél jön a püspöktől, hogy kapott már elég pénzt az egyházközség, az 1939-re esedékes részleteket már mindenképpen neki kell kifizetni. Megjegyzi, hogy ez a megye ledrágább építkezése. Számításai szerint összesen 23.150 p 75 f-rel támogatta eddig a püspökség az egyházközséget, ennyit pedig egyetlen másik egyházközség sem kapott.⁴⁸ Az üggyel kapcsolatban Langmár Lipót kanonok is ír Jünglingnek. Felajánlja, hogy ha esetleg a plébános kifizetne 5.000 pengőt, akkor a püspökség is hozzátenne ugyanannyit, valamint a közvetítő szerepét is vállalná.⁴⁹

A püspök ajánlatát az egyházközségi képviselőtestület 1940. július 28-án tárgyalta meg. Itt formáságnak tekinti Jüngling az ajánlat elfogadását, mert ő maga fizetné a részleteket. Ha pedig meghal, összes ingóságát a községre hagyja. Az egyházközség úgy határoz, hogy magára vállalja az 5.000 pengőt, de a tagok nem vállalnak külön személyes terhet. Így valószínűleg meg is oldódott volna a plébánia anyagi problémája, ám a testületi ülés után tiltakozó levél ment a püspöknek. A levél írói szerint meg lettek tévesztve a györökiek. Az útépitésről kisajátított földek árát ugyanis Jüngling a törlesztésre fordítaná (2.100 p). A kisajátításért kapott összeg pedig a balatonyöröki plébánia elidegeníthetetlen részét képezi. Az ellen azonban nem lenne kifogásuk a tiltakozóknak, ha a püspök feloldaná az összeget a plébánia törzsvagyonából. Czapik püspök nem oldja fel, hanem elküldi a tiltakozó levelet Jüngling plébánosnak, aki rendkívüli képviselőtestületi ülést hív össze 1940. augusztus 25-re. Újra szavaznak, név szerint, egyhangúlag elfogadják az ajánlatot. A jegyzőkönyvben visszautasítják, hogy meg lettek volna tévesztve, és Jüngling újra nyilatkozik, hogy vállalja az 5.000 pengőt. A rendkívüli ülést újabb tiltakozó levél követi, mely arról tudósítja Czapik Gyulát, hogy nem érvé-

nyes a szavazás, mert kevesen voltak jelen, és annak is beírták a nevét, aki nem volt ott, majd házról-házra jártak aláírni. A tiltakozó aggodalmát is megfogalmazza, hogy „mi lesz akkor, ha megint nem fizeti ki?”

Ezek után már hajthatatlan Czapik püspök. 1940. szeptember 21-én felszólítja Jünglinget, hogy a kisajátítás árát küldje be az alapítványi pénztárba. Felszólítja a tiltakozókat is, hogy az 5.000 pengőt a párbérből kell kifizetni, a kisajátítás árából pedig ingatlan lesz véve.

A levelezés a plébánia irattárában itt ér véget. Az adósság későbbi törlesztéséről, második világháború utáni sorsáról nem sokat árulnak el a plébánia iratai. A paplakát nem, de a melléképületeket államosították, helyükön ÁFÉSZ-irodákat nyitottak. Annyit tudunk még, hogy Jüngling Zoltán 1948 végén írt végrendeletében mindenét az egyházközségre hagyta, az újonnan építendő katolikus templom javára. A végrendeletben úgy nyilatkozik, hogy adóssága nincs.⁵⁰ 1951-es halálakor azonban, ingóságain kívül már alig maradt vagyona.

A plébánia napjainkban

Balatonyörökön ma nem lakik pap – a plébánia ügyeit (oldallagosan) a szomszédos gyenesdiási plébánia látja el. Az állandó anyagi nehézségeknek maga a plébánia épülete is kárát látta. A paplak méretei, úgy látszik, valóban meghaladták az egyházközség képességeit. A neoklasszicista épület a 20. század végére teljesen tönkrement. A tető teljes cseréjére szorult, a szerkezet instabillá vált. A plébánia és melléképületeinek helyén korábban állt építményekből felhasznált és innen-onnan összehordott anyagok feltehetően már az 1920-as években sem számítottak korszerűnek, és az újonnan vásárolt anyagokkal is spórolni kellett. Így a 2006-os felújításkor az építetők a régi falak lebontása és az épület régi alapokon való újjáépítése mellett döntöttek. (3. és 4. kép)

Jegyzetek:

¹ OTKA T048831.

² A turisztikai és horgászati egyesületen kívül ifjúsági egyesület, tűzoltó egyesület, kézimunka szakkör, honismereti kör és Trianon kör is működik a településen.

³ A KSH 2001-es népszámlálási adatai szerint a lakosság 68 %-a római katolikus; görög katolikus: 0,4 %; református: 2,4 %; evangélikus: 2,1 %; nem tartozik egyházhoz, felekezethez: 13,2 % ismeretlen, nem válaszolt: 13,8%. A községnek csak római katolikus temploma van. Misére a lakosság kb. 45 %-a jár rendszeresen.

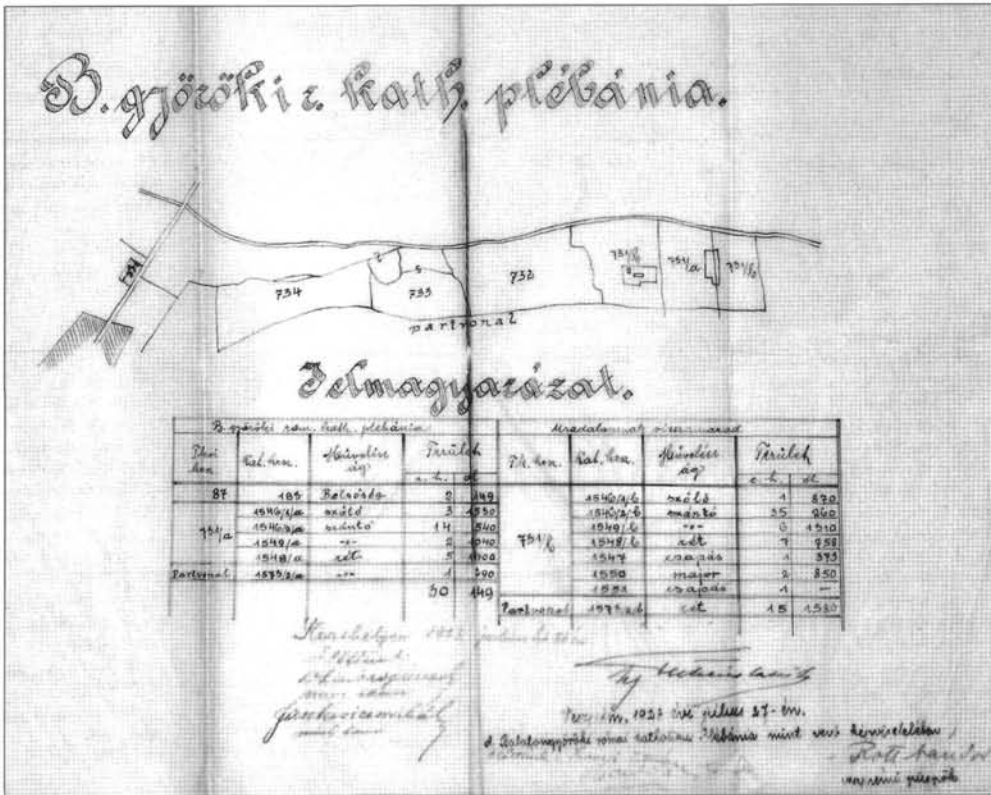
⁴ Ld. www.helikonportal.hu/modules.php?op=modload&Zalai Hírlap 2006. november 9. és

www.zalamedia.hu/naplo/070307/sz.html – 15k –

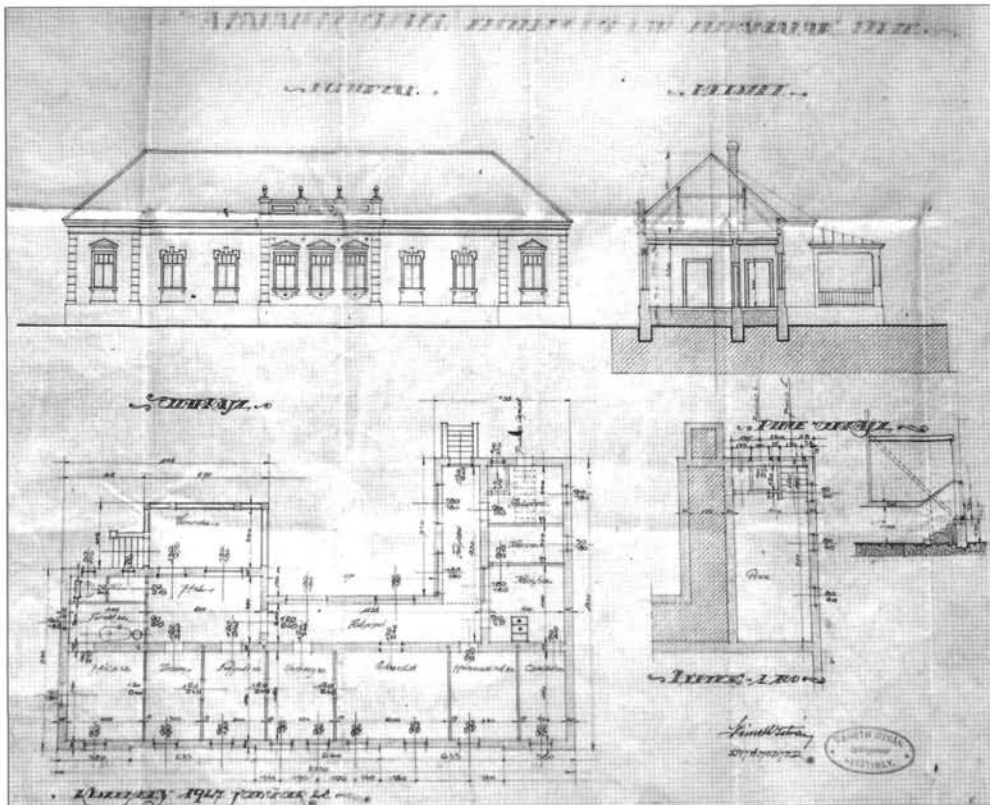
⁵ Jan Assmann: A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Budapest 1999. 34.

⁶ „...a helyhez kötő hajlandóság mindenfajta közösség sajátja. Minden olyan csoport, amelyik ilyen módon akar megszilárdulni, helyszínüket igyekszik teremteni és biztosítani a maga számára, amelyek nem csupán a belső

- személyközi érintkezésnek szolgálnak színteret, hanem a csoport identitásának szimbólumait és emlékezetének támpontjait is kínálják. Az emlékezetnek helyszínekre van szüksége, és térbeliesítésre hajlik.” Assmann, 1999. 39–40.
- 7 Schleicher Vera: Nyaraló hívek, hívó nyaralók. Fürdőtelepi templomok és kápolnák a Balaton-parton. In: Népi vallásosság a Kárpát medencében 7. 2007. 405–418. Elsősorban a korabeli média szorgalmazta a Balatonkultusz létrejöttét, de a kormányzat elsődrendű érdeklődési tárgyává is vált a Balaton.
- 8 U.o. Schleicher Vera a miséző helyek számának ugrás-szerű emelkedését elemzi: 1918 és 1949 között harminc új templom, illetve kápolna épül közvetlenül a Balaton partján, ezek néhány kivétellel katolikusok. A veszprémi egyházmegye 32 újonnan alapított lelkésziségének és plébániájának több mint a fele, tizenöt a Balaton partján jött létre.
- 9 Új Magyar Életrajzi Lexikon V. (Markó László szerk.) 2004. 828–829.
- 10 Reisz Ádám építési vállalkozó 1924. szeptember 12-i levele alapján.
- 11 „Ezen kinevezés egyúttal elismerésem bizonyosága azon szorgalmas és buzgó működésnek, melyet tisztelendőség eddig is a balatonyöröki plébánia szervezése körül kifejtett.” – áll az 1925. december 7-i hivatalos kinevezésben (4399/1925. sz. levél)
- 12 Az 1925. szeptember 19-én megkötött szerződést 1925. október 20-án hagyta jóvá a püspök. Reisz Ádámon kívül pályázott az építkezésre Székely István 120.100.650 koronás ajánlattal, Virág Géza 101.529.120, Persovtis János 1.720.000, Keszler Ádám tapolcai vállalkozó 156.907.132 és Osvald János 88.500.000 koronával.
- 13 1925. szeptember 19-i levél.
- 14 A katolikus vallás- és tanulmányi alap III. Ferdinánd király által létesített »cassa parochorum«-ból és II. József által eltörölt szerzetesrendek birtokaiból keletkezett. Ezt az alapítványi birtokot a főkegyúr megbízásából a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi miniszter kezelte. Az alapítványi birtokok jövedelmét csak katolikus vallási és oktatási célokra lehetett fordítani. 1945-ig a főpapok nagybirtokosok voltak. A trianoni határok nem érintették a veszprémi egyházmegyét, így tudott Rott püspök jelentős pénzüsszeggel támogatni plébániákat. Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. 1999. 97, 271.
- 15 4610/1926. sz.
- 16 Levelek: 1927. április 19-én a miniszteri biztostól, 1927. május 12-én a Lakásépítő Állami Bizottság elnökétől, 1927. augusztus 29-én a Pénzügyi Központtól. 1927. július 8-án engedélyezi a Pénzügyi Központ a kölcsön folyósítását.
- 17 Püspökhelyettes levele 1927. május 3. (1883/1927. sz.)
- 18 Árajánlatok a győri plébánia befejező munkálatairól maradtak fenn az irattárban. Németh István ajánlata a következő volt 1928 szeptember 15-én:
I. Föld és kőműves munka összege 4.864.05.
II. Ács munka összege 1559.50.
III. Tetőfedő és bádogos munka összege 812.20.
IV. Asztalos, lakatos, mázó, üveges munka összege 5889.00
V. Kályhas munka összege 1085.00.
VÉGÖSSZEG: 14209.75 p.
Németh Istvánon kívül árajánlat érkezett még három keszthelyi vállalkozótól: Varga Andrástól anyaggal és fuvarral együtt 16.134 p. 80 f-ről, Vitéz Kenessey Sándortól 11.134 p. 80 f-ről és Berényi Bélától. Utóbbi „Téglagyár, Kőbányák és Mészgyár tulajdonos” a visszautasítás után a kiutazás és a tervezés költségeit próbálta behajtani az egyházközségen. A plébános azonban leveleiben meggyőzte, így lemondott a tervezés költségeinek megtérítéséről.
- 19 1928. szeptember 15-i költségvetés.
- 20 Püspök 1928. február 11-én írt levele.
- 21 711/1929. sz.
- 22 3532/1929. sz.
- 23 1929. október 4-én kelt levél. (3867/1929. sz.)
- 24 Németh István levele 1930. január 21.
- 25 1383/1930 és 4343/1930. sz. levelek
- 26 1931. február 19-i elszámolás szerint.
- 27 3800/1931. sz.
- 28 1931. december 31-én kelt levél. (5071/1931. sz.)
- 29 1932. február 5-i képviselőtestületi ülés jegyzőkönyve.
- 30 1317/1932. sz.
- 31 1932. június 16-i levél. (2523/1932. sz.)
- 32 Jüngling válasza a 2523/1932. sz. levélre.
- 33 4864/1932., 295/1933. és 1470/1933. sz. levelek.
- 34 Fizetési felszólítás 1933. szeptember 30.
- 35 Rott püspök levele 1934. december 25. (5710/1934. sz.)
- 36 248/1935. sz.
- 37 651/1935. sz.
- 38 1932. július 8-án kelt levél.
- 39 Kimutatás válaszul a püspök 1933. július 3-án kelt levelére.
- 40 Jüngling levele 1935. január 22.
- 41 Új Magyar Életrajzi Lexikon VI. (Markó László szerk.) 2007. 853–854.
- 42 Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945, 1999. 75., 245. és Új Magyar életrajzi Lexikon I. (Markó László szerk.) 2001. 125.
- 43 1864/1939. sz.
- 44 Felszólítás 1939. október 22.
- 45 Czapi Gyula levele 1939. december 23. (7717/1939. sz.)
- 46 Rott Nándor veszprémi püspök bérmlási feljegyzései 1921–1938. A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 17. szerk. Körmendy József. Veszprém 2000. 179. Rott püspök 1935. október 5-én bérmlált Balatonyörökön.
- 47 409/1940. sz.
- 48 734/1940. sz.
- 49 Langmár Lipót levele 1940. február 19.
- 50 Köszönöm a végrendelet másolatát Király Lászlónénak. Köszönöm továbbá a segítséget Deák Ákos plébánosnak, Balogh Lászlónénak és Balogh Richárdnak.

1. kép: A létesítendő plébániához tartozó papi illetményföld az 1923-as adásvételi szerződésen

2. kép: Németh István építőmester tervrajza a balatonyöröki plébániáról (1927)

3. kép: Az új épület egy 1934-es képeslapon (részlet, KBM képeslap gyűjtemény, ltsz.: 2003.280.1.)

4. kép: Az újjáépített plébániaépület 2007 őszén